

Viveca Rabb

HUR VARIERAR VASASVENSKAN? EN UNDERSÖKNING AV VASABORS PERCEPTION AV SPRÅKLIG VARIATION KONTRASTERAD MOT DERAS SPRÅKLIGA PRODUKTION

Abstract

The aim of the study is to discuss non-linguists' perceptions of the variation in spoken Vaasa Swedish and to compare their views with earlier results from an analysis of the linguistic production by the same informants (Rabb 2014). The perceptions of ten women and ten men born 1936–1997 in the town Vaasa in Finland were investigated. The theoretical and methodological framework for the study are inspired by work in sociolinguistics and perceptual dialectology.

The perceptions seem to correspond well with the results from the informants' production results. According to the informants, the Vaasa Swedish spoken among older people differ depending on social class combined with regional aspects of the speaker. The Vaasa Swedish spoken by younger people functions as a linguistic resource to express toughness or closeness to one's conversation partner. Consequently, social class and neighbourhood are perceived to have less importance for younger speakers. The informants consider younger males to be more inclined to use Vaasa Swedish than females. All these perceptions supplement and correspond well with the results in Rabb 2014. Hence, the study of perception and the study of production complement each other and this combined methodology, therefore, needs to be tested further in future studies. The study also shows that the views of modern sociolinguistics, where language variation is seen as a result of active linguistic choices by the speakers, may reflect the views of the speakers themselves.

1. Bakgrund

Traditionell sociolingvistik intresserade sig för språklig variation på grupp-nivå. Det här betyder att man testade vissa sociala gruppers eventuella inverkan eller medverkan på den språkliga variationen i en viss språkgemenskap. De testade oberoende eller utomspråkliga variablerna brukade oftast vara informanternas ålder, kön, utbildningsnivå/socialgrupp, hemort/hemstadsdel och eventuellt etnicitet och integration i lokalsamhället. Testningen skedde gärna statistiskt och man fick t.ex. svar på huruvida undersökningens kvinnor och män har använt ett visst språkdrag i materialet på samma eller olika sätt samt på huruvida resultatet kan generaliseras till motsvarande kvinnor och män i hela språkgemenskapen (d.v.s. utanför det undersökta stickprovet med informanter). Det här mönstret användes med mindre varia-

tioner alltsedan numera klassiska studier som t.ex. Labovs New York-undersökning (1966), Trudgills undersökning av språket i Norwich (1974) och Thelanders studie av svenskan i Burträsk (1979).

Mönstret ovan var dock lite problematiskt av flera skäl: Eftersom man testade nästan samma utomspråkliga variabler oberoende av material, kunde man inte se eller hitta eventuella andra faktorer som också kunde vara relevanta inom sociolingvistikens generellt. Det ledde också till en onödig stelbenthet där varje språkgemenskaps egna särdrag inte nödvändigtvis beaktades i analysen. Upptäckten att t.ex. olika åldersgrupper pratar på olika sätt är dessutom egentligen bara en deskriptiv korrelation mellan två fenomen (ålder – användning av ett visst språkdrag), inte ännu en förklaring. Dessutom innebar fokuset på gruppnivån att informanterna som individer inte lyftes fram. Två personer med helt likadan bakgrund enligt variablerna ovan kan ändå prata på olika sätt, mer eller mindre dialektalt. Varför? Dessa problem började så småningom tacklas av olika forskare med hjälp av metoder som t.ex. etnografi och interaktionell dialektologi (t.ex. Mægaard 2007, Nilsson 2015) eller genom fokus på sociala stilar och språkdragens betydelse som sociala resurser för talarna (t.ex. Eckert 2011). Dessa förändringar i sociolingvistikens teoretiska och metodiska palett kallas av Eckert *sociolingvistikens andra* respektive *tredje våg* (Eckert 2012). Vissa inriktningar har också använt statistiska metoder som kombinerar fokus på gruppen med fokus på individen (t.ex. Drager & Hay 2012).

I Rabb (2014) tacklade jag problemen ovan genom att använda hierarkisk klusteranalys som metod vid analysen av ett samtalsmaterial från Vasa, en stad med ca 67 000 invånare, varav 23 procent numera är svenskspråkiga. Klusteranalysen är en kvantitativ, statistisk metod som innebär att man får grupper/kluster av synliga individer som talat mer lika eller mer olika varandra beträffande de undersökta språkdragen. Metoden hittar alltså mönster i materialet där medlemmarna i ett visst kluster har talat på liknande sätt. Allt man vet om informanterna kan hjälpa till att förklara de uppkomna klustren. Det här betyder att klusteranalys gärna kan kombineras med kvalitativ analys i någon form. Metoden är inte hypotestestande men i bästa fall hypotesgenererande eftersom man kan hitta nya, relevanta faktorer förutom de allmänt använda (Moisl 2015). Samtidigt kan man beakta den aktuella språkgemenskapens särdrag och gå in på djupet på enskilda informanter.

I den här artikeln kommer jag att fördjupa diskussionen från Rabb (2014) genom att ytterligare gå in på individnivå med mina informanter genom en kvalitativ analys med utgångspunkt i perceptuell dialektologi (kan även kallas folkdialektologi), en forskningstradition som lägger fokus på vad icke-lingvister tänker om dialekter (se t.ex. Clopper & Pisoni 2006). Mitt syfte här är alltså att med hjälp av intervjuer med delvis samma informanter

som i Rabb (2014) fastställa informanternas syn på variationen inom svenskan i Vasa i allmänhet men eventuellt också i det egna språkbruket. Sedan jämför jag informanternas synsätt med de uppkomna klustren. Arbetet har utförts med hjälp av finansiering från Konestiftelsen.

2. Teoretiska och metodiska överväganden

Man kan undersöka regionala och sociala skillnader i perception av talspråk på olika sätt. Den viktigaste skiljelinjen går mellan fokus på perception av social betydelse å ena sidan och fokus på perception av konkreta språkformer å andra sidan. Den förstnämnda aspekten verkar hittills vara betydligt vanligare i Norden. Inom den finns undersökningar av icke-lingvisters uppfattningar om dialekter och dialektområden samt deras värderingar av de nämnda dialekterna, d.v.s. att språkformer ges social betydelse (några nordiska exempel Haapamäki & Kvarnström (2014), Haapamäki & Wikner (2015), Mielikäinen & Palander (2014), Palander (2011), Rabb (2016), Røsstad (2008), Teinler (2016), Vaattovaara (2009) och Wikner (2014)). Exempel på undersökningar av perception av språkform är Evans & Iverson (2007), Campbell-Kibler (2009), Fridland & Kendall (2012) och Rabb (2007). Den här andra aspekten betyder undersökningar med frågor som *Vilket ljud tycker du att du hör?* eller *Hur tror du att du säger?* Inom båda huvudriktningarna kan man dessutom välja att undersöka enbart perception (vanligast) eller att jämföra perceptionen med produktion (t.ex. Rabb (2011), Røsstad (2008), Vaattovaara (2009)).

Denna artikel hänför sig till traditionen med perceptionsstudier av social betydelse och kontrasterar dessutom perception mot produktion – undersökningen av produktion utfördes i Rabb (2014, 2015). Mig veterligen har ingen nordisk sociolingvist tidigare kombinerat klusteranalys med folklingvistik på det sätt som jag gör här. Närmast kommer Røyneland (2004), som metodiskt kombinerade korrespondensanalys med informantporträtt. Korrespondensanalysen har som Røyneland beskriver den (2004:140–143) många gemensamma drag med den klusteranalys jag använt, och de intervjuer som ligger till grund för hennes informantporträtt (2004:143–145) verkar delvis vara folkdialektologiska, även om hon inte själv använder det begreppet. Røyneland kom fram till att hennes informanternas egen perception av sin språkmiljö stämde relativt väl med hennes resultat av analysen av samma informanternas produktion i intervjuerna (Røyneland 2004:537).

Korrelationen mellan produktion av vissa språkdrag med vissa sociala drag hos talarna (som ålder, kön o.s.v.) bygger naturligtvis på att den här kopplingen betyder något, d.v.s. är meningsfull inom språksamfundet i frå-

ga, vilket t.ex. Eckert (2011) framhåller. En följd av att man inom forskningen erkänner det här orsakssambandet måste logiskt sett vara att det då blir angeläget att undersöka hur dialekten som helhet, variationen inom den eller vissa specifika dialektdrag uppfattas också av talarna själva. Vilka kopplingar har social betydelse för medlemmarna av språksamfundet i fråga? Inom den tredje vågens sociolingvistik blir då undersökningar av perception önskvärda för att föra forskningen framåt, och jämförelser mellan perception och produktion behövs för att man ska kunna analysera ett material på djupast möjliga sätt, vilket framhålls av t.ex. Campbell-Kibler (2010). Clopper & Pisoni (2006:314–315) menar att frågor som dessa länge har ignorerats av såväl sociolingvister som de forskare som fonetiskt undersöker perception av konkreta språkformer, men att perceptionsforskningen nu tacklar dem med hjälp av metoder som t.ex. *matched guise*, kartritning, dialektimitering och dialektkategoriseringsuppgifter. Även Preston (2013) påpekar att icke-lingvisters uppfattningar om språk är kopplade till den aktuella språkvariationen på olika intrikata sätt och att det lönar sig att undersöka den kopplingen närmare.

Själv har jag använt intervjun som metod. Preston (2011) kategoriserar den folkdialektologiska intervjun som det övergripande folkloristiskt-litterära tillvägagångssättet (de övriga metoderna är enligt honom de antropologiskt-kulturella, de operationella, de experimentella och de diskursiva). Han menar att intervjumetoden innebär att forskaren kan bidra genom insiktsfulla kommentarer och generaliseringar om materialet och dess betydelse (Preston 2011:16). Den inom folkdialektologin ofta använda kartritningsuppgiften (från Preston 1986) innebär att informanterna på en karta indikerar var man enligt dem pratar som de själva gör, med den negativa konsekvensen att icke-geografiska sociala kopplingar med den språkliga variationen lätt undertrycks, vilket även diskuteras av Wikner (2014). Jag var givetvis intresserad av huruvida informanterna ser variation i Vasasvenskan enligt talarnas hemstadsdel, men jag ville inte enbart fokusera på geografiska aspekter utan låta informanterna ta upp de förklaringar till språklig variation som de själva såg som relevanta. Preston (2010:4) menar att termen *language regard* [= språkuppfattning] uttryckligen innefattar identifiering och positionering såväl geografiskt som också socialt kring språkliga varieteter och deras användning, och det är vad också jag försöker uppnå här.

I den här artikeln fokuserar jag på hur informanterna själva ser på variation inom Vasasvenskan i allmänhet och också inom det egna språkbruket. Jag menar att undersökningen härrör sig till den tredje vågens sociolingvistik på så sätt att den utgår från informanternas egen berättelse. Det är inte jag som forskare som bestämmer analyskategorier eller vad som är

intressant. Betyder det här att alla folkdialektologiska undersökningar hör till tredje vågen? Kanske inte nödvändigtvis. I de fall där människors uppfattningar av forskaren analyseras och bedöms i relation till konstruktioner gjorda av forskare, t.ex. dialektområden, försvagas kopplingen till tredje vågens sociolingvistik. Det handlar troligen om en glidande skala.

Staum Casasanto, Grondelaers & van Hout (2015:160) påpekar att det inte alltid är vare sig lätt eller någon god idé att bygga frågor om perception på observationer av produktion. De distinktioner och förklaringsmodeller forskaren lägger märke till är sålunda inte alltid en del av den offentliga diskursen om språk hos lekmännen/de infödda talarna. Även Garrett (2005: 1252), som mera allmänt diskuterar direkta och indirekta metoder vid attitydundersökningar, lyfter fram skillnaden mellan att å ena sidan utifrån en färdig frågelista ställa specifika frågor där man själv på förhand bestämt vilka aspekter som ska diskuteras (= är relevanta) och med vilka termer och etiketter, och att å andra sidan ställa öppna frågor där man låter informanterna själva ge såväl de för dem relevanta svaren/kategorierna som termerna och etiketterna för att prata om dem. Han kommer fram till att den senare metoden oftare används inom folklingvistik. Jag valde sålunda att ställa så öppna frågor som möjligt av typen *Vem pratar som du eller var pratar man som du? Finns det en typisk Vasasvenska och hur låter den i så fall? Talar alla svenskspråkiga Vasabor enligt din åsikt på samma sätt? (Om inte), vilka skillnader finns det och vad tror du de beror på? Förändras Vasasvenskan tycker du? Talar du på samma sätt i olika situationer eller tror du att du varierar ditt språk beroende på vem du talar med eller vilken situation det är fråga om?*

Men vad är då skillnaden mellan en attitydundersökning och en folklingvistisk undersökning? Är det samma sak? Enligt Sarnoff (1970:279) kan man säga att en attityd i sin enklaste form är *a disposition to react favourably or unfavourably to a class of objects*. Individens gör alltså en positiv eller en negativ bedömning av något fenomen. Attitydtesten försöker komma åt omedvetna attityder medan man inom folkdialektologin, t.ex. vid olika typer av kartritningsuppgifter, främst kommer åt medvetna attityder (se dock Preston 2010 för extraherande av även omedvetna attityder med hjälp av folklingvistiskt material). I Rabb (2017) diskuterar jag vilka språkdrag folk menar att tillhör den egna dialekten och hur lekmän vid direkta frågor om saken, tenderar att lyfta fram språkdrag främst på uttals- och ordförrådsnivå. I Rabb (2016) diskuterar jag vidare hur folk ger olika typer av Vasasvenska social betydelse. Jag analyserar materialet där utifrån termerna *indexikalitet* (se t.ex. Silverstein 2003 och Eckert 2008) och *registrering* (se t.ex. Agha 2003 och Johnstone m.fl. 2006). Med en folkdialektologisk intervju kan man emellertid även komma åt annat än attityder, nämligen hur folk själva ser sin

språkmiljö och sin egen språkanvändning. Man kunde alltså se folkdialektologins intresseområde som bredare än attitydforskningens. I den här artikeln fokuserar jag på om och hur informanternas egna förklaringsmodeller stämmer överens med mina resultat av undersökningen av språkproduktion. Med ett sådant syfte ser jag intervjumetoden som lämplig i och med att jag kan ställa öppna frågor och sedan precisera dem vartefter beroende på informanternas svar.

3. Kluster i Vasasvenskan

Det tidigare analyserade samtalsmaterialet bestod av 19 inspelningar från år 2012. Jag hade 37 informanter, födda åren 1907–1997, 19 kvinnor och 18 män, födda och uppvuxna inom gränserna för dagens Vasa. Nio olika språkdrag analyserades kvantitativt med hjälp av hierarkisk klusteranalys. För mera detaljer, se Rabb (2014). Klusteranalysen innebär att potentiellt förklarande faktorer inte definieras på förhand, utan att resultaten ses som kluster av individer som svarat mer lika eller mer olika varandra (Lorr 1983:3–4.). Det här är en bra metod för mindre stickprov med många potentiellt relevanta förklaringar till variationen. Vidare görs ingen statistisk signifikanstestning, vilket betyder att det i stickprovet kan ingå personer som inte har samma bakgrund som andra deltagare. Det här vore olämpligt vid t.ex. variansanalys (Everitt & Dunn 1991:113). Det går inte att utan vidare generalisera resultaten utan de gäller strängt taget just dessa informanter i det här materialet. Det här betyder samtidigt att informanterna inte behöver vara slumpvis utvalda (Lorr 1983: 3–4, 13).

Det finns olika typer av klusteranalys men jag använde s.k. hierarkisk klusteranalys, som innebär att resultaten visualiseras i form av ett träd-diagram. Jag använde SPSS, version 21, för ändamålet. Skillnaderna mellan enskilda informanter mättes genom det s.k. kvadrerade euklidiska avståndet, medan skillnaderna mellan de kluster av informanter som uppstod mättes med utgångspunkt i gruppmedeltalet. För jämförelsens skull gjorde jag också klusteranalysen K-means cluster (som den kallas i SPSS), vilket gav helt samma resultat som den hierarkiska klusteranalysen.

De analyserade språkdragen var (exemplen går i stigande grad från det mest standardnära till det mest dialektala uttalet möjligt i Vasa):

- uttalet av kort u (t.ex. *hund* – *hond*, d.v.s. utan eller med s.k. europeiskt u-ljud)
- frånvaro eller närvaro av primära diftonger (t.ex. *hem* – *heim*)

- assimilerade eller oassimilerade konsonantkombinationer (t.ex. *kåmmär* – *kåmbär*)
- verbens infinitivform (t.ex. *kasta* – *kast*)
- verbens preteritumform (t.ex. *ringde* – *ringd*)
- uttalet av pronomenet *den där* (*dendä* – *dende* – *hande* – *hande/honde*)
- uttalet av pronomenet *det där* (*dedä* – *dede* – *hede*)
- uttalet av ordet *mycket* (*mycke* – *mycki* – *myki* – *mytji*)
- valet av infinitivmärke (*att* – *å* – *ti*)

Klusteranalysen av samtalsmaterialet gav vid handen att materialet delas i 5 olika kluster. Jag karakteriserade klustren från 1 till 5 med början från det mest standardnära (se vidare Rabb 2014). Varje kluster hade sin egen, unika kombination av varianter för de undersökta språkdragen och klustren tillsammans visade en gradvis övergång från mer standard till mer dialekt.

Tabell 1. Sammanfattning av dialektanvändningen klustervis (från Rabb 2014)

	1	2	3	4	5
<i>u/o</i>	<i>u</i>	<i>u/o</i>	<i>u/o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
Ändelse, inf.	ja	ja/nej	nej/ja	nej/ja	nej
Ändelse, pret.	ja	nej/ja	nej	nej	nej
Monoftong/ diftong	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e/(ei)</i>	<i>e/ei</i>	<i>ei</i>
Assimilering	ja	ja	ja	ibland	nej
<i>den där</i>	<i>dendä</i>	<i>dendä/dende</i>	<i>dende/hande</i>	<i>hande/(honde)</i>	<i>hande/honde</i>
<i>det där</i>	<i>dedä</i>	<i>dedä/dede</i>	<i>hede</i>	<i>hede</i>	<i>hede</i>
<i>mycket</i>	<i>mycke/mycki</i> (<i>myki</i>)	<i>myki/(mycke)/</i> (<i>mycki</i>)	<i>myki</i>	<i>myki</i>	<i>mytji</i>
Infinitivmärke	<i>att/å</i>	<i>att/å</i>	<i>att/å/ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>

Klustret Finlandssvenska (1) representerar den mest neutrala svenskan i materialet och bildas av 5 informanter födda 1907–1936. Alla dessa personer är över 75 år gamla och bara en av fem är man. Utbildningsgraden och yrkesvalet varierar men informanterna förenas av att de har haft yrken där språket haft betydelse, nämligen undervisning eller kundbetjäning. Klustret Vasainfluerad standard (2) består av 9 informanter. Förutom en är de alla medelålders eller unga. Fördelningen mellan kvinnor och män är ganska jämn. Den övergripande bilden är en samling människor som upplever sig ha ingen eller svag lokal anknytning i sitt språk. Dessa två kluster skiljer sig enligt trädigrammet (Rabb 2014) skarpt från de andra och jag karakteriserar språket där som ”standardnära” till skillnad från de övriga klustren, vars språk jag kallar ”dialektalt”.

Klustret Standardnära dialekt (3) består av 11 informanter födda mellan 1946 och 1991. Majoriteten är kvinnor och ingen är över 70 år gammal. Informanterna uppger att de varierar sitt språk beroende på samtalspartnern, talar mer eller mindre dialektalt, samt att de ofta talar Vasasvenska särskilt med familj och vänner men i vissa fall även på jobbet. Klustret Landsbygd light (4) bildas av 10 äldre och medelålders informanter. Alla dessa personer utom två har kopplingar till stadsdelen Dragnäsbäck, som traditionellt varit ett arbetarklassområde som överfördes till Vasa år 1935. Språkvarieteteten kan ses som en utjämnad landsbygdsvardialekt. Informanterna har mestadels haft praktiska yrken med kort utbildning och de uppger att de mestadels talar sin dialekt såväl hemma som på fritiden och delvis även i jobbet. Nästan alla i klustret är män. Fem av mina övriga kvinnliga informanter är också uppvuxna i Dragnäsbäck, och en av dem är fortfarande bosatt där. Ingen av dessa fem hör dock till klustret Landsbygd light.

Klustret Landsbygdsvardialekt slutligen (5) består av 3 äldre informanter vars språk skiljer sig mycket tydligt från de övriga, alla från stadsdelen Sundom. Sundom är en by som överfördes till Vasa år 1973, då dessa informanter redan var vuxna. Informanterna har haft manuella yrken med praktisk utbildning och talar åtminstone delvis dialekt såväl hemma, i yrket som på fritiden. De verkar alla dessutom ha starka band till sin stadsdel.

Resultaten visar att såväl det mest standardspråkliga (1) som de mest dialektala klustren (4 och 5) i materialet består av pensionärer (med undantag för två medelålders män i kluster 4). Skiljer sig dessa grupper av pensionärer från varandra på något sätt? Här finns tre olika skillnader: en social skillnad, en geografisk skillnad och en könsskillnad. Kluster 1 består sålunda av personer som (för sin generation) har lite högre utbildning, medan klustren 4 och 5 består av personer med mestadels praktisk utbildning och praktiskt inriktade yrken. Vidare har nästan alla i kluster 4 anknytning till stadsdelen Dragnäsbäck, medan samtliga i kluster 5 bor i stadsdelen Sundom. Medlemmarna i kluster 1 är dock geografiskt spridda. I kluster 1 finns slutligen nästan bara kvinnor medan klustren 4 och 5 främst består av män.

Kvar finns klustren 2 och 3. Vad skiljer människorna i dessa grupper åt? Medlemmarna i kluster 2 är främst medelålders eller unga, medan det aningen mer dialektala kluster 3 främst består av medelålders talare plus ett par äldre och unga. Ålder tycks sålunda inte på något klart sätt vara en relevant variabel här. Även socialt verkar grupperna jämbördiga då båda har en ungefär lika stor andel personer med akademisk utbildning (se Rabb 2014). Geografiskt är båda grupperna mycket spridda. Kvinnorna bildar majoritet i klustren 2 och 3, vilket jag tolkar som en konsekvens av att det stora kluster 4 främst består av män. Den övergripande bilden jag ser är således grupper av äldre informanter baserade på social, geografisk och könstillhörighet,

medan de medelålders och yngre informanternas klustertillhörighet inte går att förklara lika lätt.

4. Material

Materialet för denna artikel består av semistrukturerade folklingvistiska intervjuer med 20 av de 37 informanterna i Rabb (2014), födda mellan åren 1936 och 1997. Jag kontaktade samtliga informanter ur klustren 2 och 3, samt tre personer i kluster 4: två av dem för att de (i motsats till resten) saknade anknytning till stadsdelen Dragnäsbäck, och en person för att han var den enda medelålders informanten *med* anknytning till Dragnäsbäck som faktiskt hamnade i kluster 4. De kontaktade informanterna var således de personer vars klustertillhörighet i Rabb (2014) kändes oförklarad. Två personer av de ursprungliga 22 (båda i kluster 3) ville inte bli intervjuade. Könsfördelningen hos de kvarvarande 20 är jämn, d.v.s. 10 kvinnor och 10 män. Informanterna kan i något fall ha t.o.m. båda föräldrarna inflyttade till orten men de är själva födda och uppvuxna i Vasa. Tre personer ser sig själva som tvåspråkiga, medan resten uppger sig vara svenskspråkiga.

Informanternas utbildningsnivå varierar på följande sätt: forskarnivå: 2 personer, högre högskolenivå: 7 personer, lägre högskolenivå eller högre yrkesutbildning: 6 personer, utbildning på mellannivå (t.ex. yrkesinstitut eller gymnasium): 5 personer (klassificering enligt Statistikcentralens utbildningsklassificering år 2010). Ingen av de 20 informanterna har utbildning enbart på grundnivå (folkskola eller grundskola). Studerande räknar jag till den grupp deras kommande examen tillhör. En informant går ännu i gymnasiet och jag har klassificerat honom enligt den utbildning han önskar sig efteråt (se diskussion i t.ex. Gunnarsdotter Grönberg 2004). Informanternas fördelning på olika typer av utbildningar är således relativt jämn, åtminstone mellan högre högskolenivå och mellannivå.

Intervjuerna gjorde jag år 2014, oftast hemma hos informanten men i några fall i ett ostört mötesutrymme i något av biblioteken i Vasa eller i grannkommunen Korsholm. De varierar i längd mellan ca 1 och 4 timmar; i medeltal var de drygt 2 timmar långa. Det totala materialet uppgår till ca 42 timmar. Varje informant har fått en beteckning enligt sitt kön och sitt födelseår.

5. Hur förklarar informanterna variationen inom Vasasvenskan?

I detta avsnitt diskuterar jag informanternas samlade uppfattningar om variationen inom Vasasvenskan samt inom det egna språket. Liknande svar diskuteras tillsammans, då jag även diskuterar eventuella kopplingar till undersökningen av informanternas språkliga produktion (klusteranalysen). Idén till den folklingvistiska undersökningen föddes ur de delvis oklara klustren som samtalsmaterialet gav upphov till. Jag vill emellertid poängtera att mina frågor till informanterna inte var ledande och att de inte byggde på resultaten av klusteranalysen (se ovan avsnitt 2).

5.1 Den sociala tillhörighetens roll

Fem informanter (M1936, M1947, K1958, M1964 och K1972) lyfte fram Vasasvenskan och Dragnäsbäckssvenskan som en social fråga och menade alla att enbart arbetarklassen traditionellt har pratat Vasasvenska eller s.k. Bäckssvenska, medan bildade människor har pratat neutral svenska. Vasasvenskan skulle alltså vara en sociolekt snarare än en dialekt (Informanten K1958 använde också själv termen sociolekt). Tre av dessa fem informanter hör till de äldsta av de intervjuade, och M1947 framhåller också explicit i exempel 1 att yngre Vasabor inte verkar ha den koppling mellan Vasasvenska och arbetarklass som han själv har, utan att Vasasvenska tycks betyda något annat för yngre generationer (se även Rabb 2016). Denna analys verkar bekräftas av K1972 och M1964, som menar att de sociala skillnaderna i språket är mindre framträdande hos yngre människor.

Exempel 1. Informanten M1947 om den sociala tillhörighetens roll¹

M1947: men he såm ja ha blivi fövå:na övär at (.) öh (.) likksåm de såm e mest fremmande fö mej så e marknadsfö:ring ekånåmi: å dåm kretsana (.) men **dä:r finns faktist många (.) många ekånå:mär å många (.) såm vill va:, ri:ka å framgångs- framgångsri:ka å (.) så många uta dåm pra:tar en riktit li:ksåm (.) sånhä rikti genui:n Va:sasvenska**

VR: åkej (.) å de fövå:na dej

M1947: de fövå:na mej ja: (.) så att e blanda bårt lite dihä: mina (.) mina teåri:är ibland (.) **de fövå:na mej (.) å sånhä:r ska vi sej (.) ty:pär strandlejjån såm gå: me sina so:lbrillår å sina (.) sina vi:ta vi:ta tendär å: (.) å dedä: sin bru:na kråpp (.) å vi:sar åmkring sej så (.) såna ty:pär (.)**

¹ De exempelcitater från intervjuerna som jag lyfter fram i analysen, har jag valt att transkribera på dialekt för att ge lokalfärg och i någon mån behålla de olika informanternas röster även i skrift. De viktigaste bitarna har lyfts fram med fetstil och i samband med varje exempel sammanfattar jag huvudpöängerna i det som informanten sagt.

**sist å slutligen kan sen sen ME:RA pra:ta Va:sasvenska en en en däm
säm ja: rö:r mej me:**

VR: åkej

M1947: [...] e fövå:na mej (.) då ja (.) men men ja ve:t int va de bero: på: (.) ja ve:t
int varfö de fövå:na mej hellä men (.) **he e vel no: nå:nting säm ja ha: nå
sände föru:tfattade me:ningar åm at (.) at at (.) mitt
ba:rndo:mssprå:k (.) min min (.) mitt ba:rndo:mssprå:k (.) så (.) ha:r
nånting å jö:r me den (.) den andan säm fanns i vå:r familj å å våra
bekanta (.) å de va at man ska va ansprå:kslö:s å å å å dedä:r man
(.) ska int ha: nå myki ve:sen åm sej (.) å (.) å at at va fatti så va ju int (.)
nå:nting man stre:va till (.) men (.) men i alla fall (.) at at va ri:k så va
nestan nå:nting på på grensen ti o:mora:liskt at de måst vara nå fe:l me
didä: säm e ri:ka**

VR: just de

M1947: så den andan ha no: fonnits dä:r å å därför ha: vel (.) nu nä: jag tenkä på:
de därför (.) därfö fövå:na vel dihä ty:påna mej för at ja (.) **ja ha föknippa
li:ksäm (.) dedä mitt ba:ndo:mssprå:k (.) då me en sänhä:r (.)
ansprå:kslö:s å saktmo:di (.) anda [...]**

VR: så at du ha li:ksäm tenkt dej at de ha:r at jöra me: (.) at Va:sasvenska hö:r
hemma i nå:n ty:p a:v arbe:tamiljö:

M1947: jä: ja ha no: tenkt de å å

VR: å så nu nä: du treffar unga menshä säm int alls värkar vara såna säm endå
pra:tar (.) men, kan de ha nånting at (.) kan de va en jeneratjonsfrå:ga å

M1947: se:kärt (.) se:kärt (.) e de de kansche di e låsskåplade frå:n frå:n dämhä:r
(.) frå:n denhä kåpplingen säm ja ha:r [...] elä **di säm ha vekst opp (.)
tretti å:r se:nare en mej (.) så kansche di e säm (.) me:ra låsskåplade
frå:n frå:n (.) dihä såsia:la stroktu:räna**

Informanternas upplevelser av en koppling mellan social bakgrund eller typ av utbildning och grad av Vasasvenska, samt av att denna koppling är svagare hos yngre människor, stämmer ganska väl överens med resultaten av min klusteranalys. Jag såg sålunda hur de äldsta informanterna grupperades i klustren 1 (standardnära språk) respektive 4–5 (dialektalt språk). Informanterna i kluster 1 kommer från lite olika social bakgrund och har haft yrken med undervisning och kundbetjäning, men med lite varierande grad och typ av utbildning. En var lärare, en annan barnträdgårdslärare, en merkonom, en merkant och en hade gått i yrkesskola. Kan man i och med det säga att de alla har tillhört en högre klass? Inte med självklarhet bara på basis av deras utbildning. De tre förstnämnda hade dock alla läroverksbakgrund, vilket inte var alla förunnat bland dem som liksom dessa tre var födda mellan åren 1925 och 1935. Att den fjärde, en person född år 1907, hade en utbildning efter folkskolan är absolut ingen självklarhet för en person i den generationen. Den femte (född 1936) har en praktisk utbildning men har främst jobbat som konsulent under sitt yrkesverksamma liv. Åtminstone kan man säga att informanterna i kluster 1 under sitt arbetsliv säkert blivit vana att akta sitt

språk, eftersom de fungerat som språkliga förebilder eller använt språket professionellt tillsammans med kunder.

Bland informanterna i klustren 4 och 5 har två personer (födda 1925 respektive 1926) endast folkskola i bagaget, åtta personer födda mellan åren 1929 och 1949 har gått i yrkesskola eller motsvarande (en av dem har senare vid mogen ålder avlagt studentexamen) och en person (född 1929) har teknisk utbildning. Av dessa har alla utom två haft praktiskt betonade yrken som t.ex. frisör, svarvare, montör, fiskare eller sömmerska. Två personer i kluster 4 är födda på 1960-talet och har båda utbildning på högre yrkesnivå. Dessa två kommer jag nedan i avsnitt 5.3 att jämföra med andra informanter ur samma generation, och jag kommenterar dem därför inte här.

När jag jämför informanterna i kluster 1 med dem från klustren 4–5 framstår medlemmarna i kluster 1 trots allt som tillhörande en jämförelsevis högre klass. De har troligen i sitt arbete använt språket mer än sina händer, medan medlemmarna i klustren 4–5 till övervägande grad har använt sina händer. Informanternas egen upplevelse av att svenskan hos äldre Vasabor varierar enligt social tillhörighet, stämmer således överens med resultaten av klusteranalysen.

5.2 Geografins roll

Sex personer påpekade att geografins spelar roll för vilken typ av Vasasvenska man talar, nämligen M1936, K1958, M1963, M1964, K1972 och M1993. De områden i Vasas som nämndes särskilt var centrum (Strandgatan), Dragnäsbäck, Hemstrand, Brändö, Vasklot, Gerby, Västervik och Sundom. Informanterna var överens om att geografins betydelse har minskat hos yngre människor. Det verkar också som om informanterna ser Strandgatan i centrum som den prototypiska platsen för standardsvenskan i Vasas, medan Dragnäsbäck och Gerby ses som prototypiska platser för Vasasvenskan.

Exempel 2. Informanten M1964 om geografins roll

M1964: **såm e va åtminståne då ja vext opp så at di såm (.) di såm va från (.) Dragnesbeck Je:rbyhålle så så pra:ta me:r sånhe slang (.) beto:nat en di såm bodd in i centrum a:v nå anle:dning**

VR: mhm

M1964: **at (.) se:kårt nån kva:rle:va a:v (.) at Dragnesbeck va ju (.) såm förr i ti:den så fålk rörd ju int på sej på sama sett så (.) så at Dragnesbeck va ju nestan såm nå:n (.) nån by:**

VR: mm

M1964: at va såm fålk (.) knappast e:ns tjennä till så e at Dragnesbeck så börja vel int hö: ti Va:sa fören nån gång på tretitale elä nå sånt utan e hö:rd vel ti Kårshålm före tro: ja

VR: ja: mm

M1964: åck (.) å ja me:na dä:r fanns då (.) bryggäri:e å å va he:tär e spetsfabri:ken så sånt (.) så at du bö:va såm int fa: nån annanstans int hadd di ju nå bi:lar hellär int i nån större u:tstreckning å då (.) så at då le:vd di såm et veldit loka:lt pre:glat li:v å då då ble:v e en sänhe u:tpre:glad (.) kall e då dialekt ellär (.) ja fö:rottsslang ellä va man no ska kall e men (.) å e fanns no vel ändå kva:r se:kärt då ja (.) vext åpp då at ja e jo int från Dra:gnesbeck men at Hemstrand e jo alldeles alldeles breve: så at e ga:v vel ändå nå:n pre:gel åt (.) ja mena ja e jo uppvoxen mindre en en kilåme:tär frå:n

VR: mm

M1964: grensin ti Dra:gnesbeck helt enkelt så at e e ju kla:rt at e såm

VR: mm

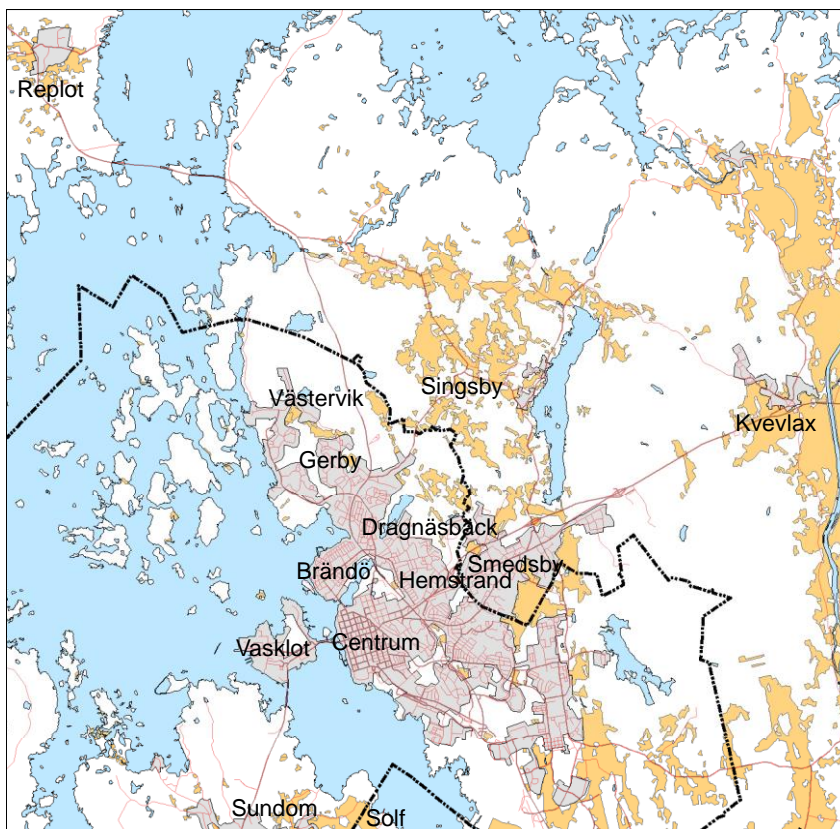
M1964: hö:rd hö:rd vel till ede sama då

VR: mm

M1964: **ja me:na fö at int ta:l åm då at (.) at åm di ta:la me:r tala me:er hö:gsvenska i (.) elä närmsvenska in i (.) in i centrum så at åm man no böri reken me Sondåm sen så ere ju (.) e e jo en he:lt schild dialekt dä:r he då ijenn såm**

VR: mm

M1964: såm jo ändå falle e me (.) by:ar ellär e ha vel tunnats u:t he åckså

Karta 1. Vasa och delar av det omgivande Korsholm med viktiga stadsdelar och byar markerade

Klusteranalysen gav vid handen att informanterna i kluster 5 (landsbygdsdialekt) alla var pensionärer och kom från stadsdelen Sundom. Vidare var alla informanter i kluster 4 (utjämnad landsbygdsdialekt) förutom två stycken födda och uppvuxna i stadsdelen Dragnäsback. Även dessa var främst pensionärer. Däremot såg jag ingen koppling mellan klustertillhörighet och geografi för de äldsta informanterna med språkbetonade yrken i kluster 1 (standardnära språk), inte heller för de medelålders eller yngre informanterna. Mina informanters egen upplevelse av sin språkmiljö stöder min iakttagelse på så sätt att stadsdelar som Dragnäsback, Sundom, Gerby och Västerвик enligt dem har haft egna dialekter, men att dessas särprägel har minskat på senare år och hos yngre människor.

Informanternas känsla att ”bildade människor bor i centrum”, stämmer dock inte med mitt samtalsmaterial, inte ens för de äldsta informanterna. Möjligen är mitt material helt enkelt för litet för sådana generaliseringar. Kluster 1 består sålunda av endast fem individer. Ehrström (2010:510–511) påpekar emellertid att det skett en viss gentrifiering på senare år av Vasastadsdelen Brändö, som även den har ett arbetarförflutet. Begreppet *gentrifiering* betyder enligt Lees m.fl. (2008:XV) en omvandling av ett arbetarklassområde eller ett tomt område i centrum av staden till ett område för medelklassbebyggelse eller kommersiell användning. Begreppet kommer från det engelska ordet *gentry* och antyder en slags ”herrskaifiering” av ett område. Renovering av äldre hus, omvandling från boende på hyra till ägarbostäder, höjda bostadspriser och en bortträngning av arbetarklassinvånare till förmån för nyinflyttade personer från medelklassen kan också ingå (Lees m.fl. 2008:4–5). Om samma sak hänt även i andra f.d. arbetarstadsdelar i Vasa, vore det sålunda inte omöjligt att s.k. bildade människor numera bor var som helst i Vasa, inte nödvändigtvis i centrum.

Informanten M1964 menar att användningen av Vasaslang (som han kallar Vasasvenskan) enligt honom har minskat, samtidigt som de personer som talar standardsvenska inte heller talar lika standardnära som när han växte upp. Förändringen har alltså skett från båda hållen, tror han. Samma slutsats drog även jag på grundval av min klusteranalys av samtalsmaterialet. Intressant är också att hans standardsvenska ideal, särskilt en viss tant Agda (enligt informanten troligen född ca 1900) var kvinnor. Är detta ett sammanträffande, eller finns det en tanke om att män talade mera dialektalt?

5.3 Fotbollens och könets kombinerade roll

Tre informanter (M1947, M1963, K1972) hade uppfattningen att män, särskilt i fotbollskretsar, talar mera dialektalt än andra Vasabor i samma ålder

och att fotbollskretsarna alltså fungerar dialektbevarande. M1963 med lång erfarenhet av fotbollsföreningar förklarade att det här beror på språkets stora betydelse i spelet samt på att lagmedlemmarna träffas ofta och regelbundet under flera år och därför blir en sammansvetsad grupp. Fyra informanter (M1947, M1963, K1972 och M1993) påpekade vidare att (yngre) kvinnor inte har tillgång till fotbollsvärdet. De pratar alltså mindre dialekt jämfört med männen i samma ålder oberoende av om de spelar fotboll eller inte. Dessutom menar informanterna att kvinnor är mera restriktiva gällande med vem de över huvud taget pratar dialekt. Informanten K1972 förklarar i exempel 3 att vissa män i hennes omgivning pratar Vasasvenska oberoende av kontext, medan Vasasvenskan för henne själv är ett privatspråk. Hon myntar begreppet fotbollssvenska men förtydligar sedan att det även gäller män som pratar om andra grabbiga sysselsättningar och när de upprätthåller en specifikt manlig gemenskap.

Exempel 3. Informanten K1972 om könets och fotbollens kombinerade roll

- VR: så tjennä du at Va:sasvenska e gångba:rt me:r priva:t bara
 K1972: ja: rikti den där u:tpre:glade Va:sasvenskan (.) fö mej e de så (.) å de såm ja ha tenkt på: (.) såm ja tyckär e jetteintresant (.) at ja tyckär at fö kvinnår (.) e de mycke åftare så at (.) kvinnåna endrar (.) fast nå:n li:ten li:ten nyans så endra kvinnåna sitt språ:k (.) medan (.) ja ha:r (.) alltså vissa manliga kåle:gä på [arbetsplats] såm pra:tar (.) Va:sasvenska övärallt
- VR: mm
 K1972: å de e såm li:te sådä ”ja: mårjens ha do vari å spela nå fo:tbåll nu då” (.) å de e såm så hä «hö hö hö:» å så pra:ta di så hä:r å li:te så hä dunka varann i ryggen (.) å fö dåm så (.) så gå: de jettebra: (.) men såm (.) de finns ingen kvinna såm pra:ta så
- VR: så du sko int kunn jö: så
 K1972: nä: ja kan int
 VR: nä: åkej
 K1972: [...] ba:nen ha he:lt slu:ta så nä: dåm pra:ta me sina kåmpisar så (.) så e de no: såm (.) sådä li:te me:ra så där ste:dad svenska (.) elä me:ra såm så där (.) hö:gsvenska (.) medan sen ja märkär ännu de att (.) at [sonens namn] när han e me vissa kåmpisar så då kan han just dra: till me dedä, såndä *fotissvenska* (.) å då kåmmä de ijen så dä: li:te Va:sasvenska men då e man li:te så dää «hö hö hö:» (.) å då gå: de
- VR: åkej
 K1972: å just för at ja ha tenkt så myki på dehä så ha ja rikti såm faktist börja si: lite mönstär
- VR: alltså upple:vä du at fotiskretsana pra:ta me:r dialekta:lt
 K1972: nå int ve:t ja direkt åm de e fotiskretsar men sänhä:r (.) sådä:r åss karar imellan (.) me:ra sånt språ:k (.) så då bli: de såm (.) at man (.) de bli: me:ra så hä:r at man e (.) va ska ja sejja (.) de e en såndä:r annan jeme:niska:p at man (.) de e nu såm vi karar såm sittär hä:r å pra:tar (.) men int ve:t ja int direkt fotis men nä: di spe:la fotis ellä

**nä: di fa:r å jagar eljar ellä nä: di fa:r å fiskar ellä ”nä ha do vari å
fiska nå: no då” (.) å sådä, å då ta: di allti fram (.) de språake (.) fö de
ve:t ja at ja ha: vissa såm (.) manliga kåle:gär såm sen nä: di pra:tar åm
sånhä: riti såm [jobbrelaterade ärenden] sånt så då e de såm denhä (.)
me:ra såm hö:gsvenskan (.) neutra:lare (.) å sen då nä: di (.) i kafferumme
nä: di ska pra:ta åm va di ha jo:rt på heljen elä nånting såndä: va di ha fö
pla:när å di ska ti schären å sådä (.) så då kåmmä den fram me:ra denhä
Va:sasvenskan, så de e no: intresant**

K1958 pratar inte explicit om kön, men när jag frågade om det finns en typisk Vasasvenska och hur denna i så fall låter, ger hon exempel där innehållet anknyter till ishockey och fiske. Exempelen antyder att hon har en man i tankarna, eftersom de nämnda aktiviteterna traditionellt har uppfattats som manliga. Här kan eventuellt finnas en underliggande tanke om att män pratar mer typisk Vasasvenska än kvinnor. Preston (1994) framhåller också att val av teman vid imitation kan avslöja omedvetna uppfattningar hos informanten som bör noteras av forskaren. På samma sätt noterar jag att informanten M1993 genast tänker på Sundombor när jag frågar om dialekt i skolan. Det kan tolkas som om Sundom enligt hans uppfattning har den mest utpräglade dialekten i Vasa. Det här stämmer med klusteranalysen, där Sundominformanterna skiljde sig mycket skarpt från alla de övriga med sitt dialektala språk (kluster 5). Dessa informanter var dock alla pensionärer, och yngre informanter med rötterna i Sundom saknades i undersökningen. Informanten M1993:s utsago tyder dock på att Sundombor (åtminstone männen) kan skilja sig språkligt från andra Vasabor även i hans generation.

Ett av de frågetecken som uppkom ur min klusteranalys var de medelålders och yngre informanternas klustertillhörighet. Intervjuerna ger här en hypotes om den saken. Faktum är att de medelålders män som tidigare under många år spelat fotboll och även fungerat som tränare (M1963 och M1964) pratar mera dialektalt. Den förstnämnda återfinns t.o.m. i kluster 4 tillsammans med främst pensionärer från Dragnäsbäck, den andra i kluster 3. M1963 tror också själv att fotbollen har påverkat hans språk. Den unga fotbollsspelande mannen i undersökningen (M1997) pratar dock mera standardspråkligt (kluster 2). En enda av de kvinnliga informanterna nämnde att hon spelat fotboll. Hon är född 1993 och även hon hamnade i kluster 2. Det vore intressant att testa fotbollshypotesen i ett större material, där var och en skulle jämföras med andra ur sin egen generation, och att också undersöka om det är sant att fotbollsspelande korrelerar med dialekt enbart hos män. Den hypotes som uppstår här av det sammanlagda samtalsmaterialet och intervjumaterialet, är att fotbollen i så fall korrelerar med jämförelsevis dialektalt tal enbart hos medelålders män.

När jag skärskådar klustren på nytt utifrån informanternas uppfattningar, ser jag också att kvinnorna i de båda svårförklarade klustren (2 och 3) tende-

rar att vara äldre än männen i samma kluster, även om undantag finns. Kvinnor födda på 1930–50-talen från Dragnäsbäck eller andra förorter hör sålunda inte till kluster 4, utan samlas i klustren 1 eller 3. Kvinnan i den här åldersgruppen i kluster 1 (standardnära språk) är född på 1930-talet och diskuterades ovan i 5.1. Är det här en tillfällighet, eller finns det numera en uppfattning om att det är okvinnligt för kvinnor födda på 1930–50-talen att tala den bredaste arbetarvarietet (kluster 4)? Intervjuszvaren stöder en sådan tanke. Alla kvinnor i den här åldersgruppen har emellertid utbildning på minst gymnasienivå. Är det helt enkelt därför? Erola (2010:36–37) menar att arbetarklassen har krympt och medelklassen i motsvarande mån ökat bland kvinnorna sedan 1970-talet, medan en motsvarande förändring inte skett bland männen. Möjligen är det så att kvinnorna inte omfattar arbetarvarietet helt enkelt därför att de avancerat socialt från sina föräldrars klass och i och med detta bytt språkvarietet.

De män i min undersökning som är födda på 1930–1950-talet är däremot placerade i kluster 5 (landsbygdsdialekt: 2 personer), kluster 4 (utjämnad landsbygdsdialekt: 3 personer) och kluster 3 (standardnära dialekt: 1 person). De män som gör kvinnorna sällskap i kluster 3 är främst födda under 1960-talet (3 personer) och hör till en lite yngre generation. Dessa tre mäns utbildning och hemstadsdel varierar, vilket stöds av informanternas upplevelser av att män i högre grad talar dialektalt. De två kvinnor i kluster 3 som är födda ca 1990, har mycket kontakter med landsbygden samt kortare utbildning. Läget kunde möjligen tolkas så att det faktum att en del av kvinnorna i Finland lämnat arbetarklassen, medan männen med arbetarbakgrund oftast stannat kvar (Erola 2010), har lett till att Vasasvenskan har börjat upplevas som manlig och tuff. Då kan sedan (lite) yngre män oberoende av utbildning lättare tala som de vill, medan kvinnorna knuffas ännu närmare standardsvenskan. Den här hypotesen kunde med fördel undersökas vidare.

Kvinnor födda under 1960–70-talen hör alla till kluster 2 (standardnära språk med vissa dialektala drag), trots varierande utbildningsgrad och hemstadsdel, vilket stämmer överens såväl med informanternas upplevelse av situationen som med hypotesen ovan. Unga födda under 1990-talet hör till kluster 2 oberoende av kön, fotbollsintresse eller hemstadsdel, vilket motsägs av informanten M1993:s känsla av att män i hans ålder kanske pratar lite mer dialektalt än kvinnorna. I gruppen finns också en äldre, manlig klassresenär (M1947) samt en medelålders man med högre utbildning (M1957).

5.4 Stil: Vasasvenskan som språklig resurs

Fem informanter, nämligen M1957, K1958, M1968, K1972 och M1993, nämnde att användningen av Vasasvenska enligt dem är kontextbunden och/eller att dialekten kan användas som språklig resurs, t.ex. för att visa närhet och/eller få en (ännu) mer dialektal samtalspartner att känna sig bekväm. Det fanns en uppfattning om att medelålders och yngre människor pratar mer eller mindre dialekt beroende på kontext. Informanterna menade också att äldre människor har tillgång till endast en varietet: dialekt eller standard beroende på bildningsnivå.

Informanterna M1957 och K1958 är jämnåriga och verkar ha samma syn på dialektanvändning. Om man kan Vasasvenska eller Bäckssvenska, är det ett tecken på bildning och högre social ställning om man ändå låter bli att tala det utanför den närmare eller t.o.m. närmaste kretsen. Normen för medelklassen enligt bägge informanterna tycks således vara bidialektalitet och en växling mellan Vasasvenska/Bäckssvenska och ett mera standardnära språk. M1957 antyder också att han kan välja att prata Vasasvenska för att signalera närhet i en god vänskapsrelation med en annan Vasabo som också kan Vasasvenska.

Den lite yngre informanten K1972 ser även hon bidialektalitet som det normala för personer som kan Vasasvenska, åtminstone för unga. Däremot antyder hon att det ändå kan finnas unga som enbart pratar standardnära. Det verkar vara accepterat att prata dialektalt, så länge man även behärskar ett mera standardnära språk. Informanten M1968 är nästan jämnårig med K1972 och även han lägger stor tonvikt vid bidialektalitet för Vasabor i hans ålder. Till skillnad från de lite äldre informanterna M1957 och K1958 ser han dock ingen klar social koppling till vem som mer genomgående använder Vasasvenska, utom möjligen bland äldre människor. Detta överensstämmer med tanken hos M1947 ovan i avsnitt 5.1 (exempel 1) att yngre Vasabor inte verkar ha någon koppling mellan social ställning och grad av dialektalitet på samma sätt som han själv.

Exempel 4. Informanten M1993 om Vasasvenska som språklig resurs

M1993: **ere en gobbe frå:n Jongsond² såm ska ha: betje:ning på svenska så (.) så int (.) så int gå: ja ju di:t å dra: till me nå:n rikti grym hö:g (.) liksåm hö:gsvenska u:tan ja fa: di:t ”nåjå: no ska vi no fix dehennan å (.) få: i schick dehe” (.) så då märkä man at (.) då bli: dåm lite nöjdare direkt åm man sejjå såde at (.) he e no: (.) he e et jettebra: me:del bara man kan(.) anvend e**

VR: nå hu långt (.) nå: du endra då(.) såm nå: du pra:ta me denhä gubben från Jungsund så hu långt endra du (.) kan du liksåm endra (.) me:r en va såm

² Jungsund är en by i grannkommunen Korsholm, lite norr om Västervik.

(.) kan du li:ksåm gå: u:tanfö Va:sas grensär (.) föstå: du va ja pra:tar åm nu (.) ellä pra:ta du såm den mest extre:ma Va:sagubben (.) ellä kan du åckså pra:ta såm Jungsundgubba pra:tar

M1993: nå (.) int kåmmä (.) **åm man tenkä såm min farbror, farbro ta:la til exempel³ (.) så int kåmmä ja ju di:t int (.) men ja kåmmä ju no: såm halvve:gs (.) kåmmä ti ABC⁴ ongefä:r**

VR: åkej

M1993: så dehä: at (.) ja: (.) **int int reckä såm kåmpetensen på de sette (.) någå sårts (.) enda fram (.) men he at du e li:te på tra:ven (.) så så (.) he såm jö: schillnan at int (.) åm man tenkä nårrut så mo:t Vestävi:k kåmmä ja (.) men (.) ja ha ju såm aldri på he sette le:vt i nå: (.) i nå: dialekt da:glit ta:lande på de sette**

VR: så at du kan liksåm sej sånt elär ha: såna u:ttal: såm finns i Va:sa men såm int du i närma:la fall användär

M1993: ja: ja: at liksåm just (.) just sådä at ”no ska vi få: i schick dehe å (.) no: gå:r e bra:” (.) elä så (.) någå såndä:nt (.) li:te (.) **lyssna på va den sejjär at (.) fösö:kä di:tåt (.)** men int (.) ja ha:r ingen dialekt såm ja kan på he sette at he sejjä min flickven åckså at ”nä: du kan int nå:n dialekt, fösö:k int”

VR: men du kan dra: till me li:te sänhä Beckin⁵ Vestävi:k då när e behö:vs

M1993: jåå (.) rikti såde (.) **lite sådä Vestävi:k så kåmmä man ganska långt, [...] å då märkä man no: at (.) he jö:r en schillna**

M1993 beskriver i exempel 4 sin språkanvändning i kundservice på en arbetsplats i Vasa. Det verkar så att imitation av Västervikdialekten är så långt som informanten kan sträcka sig för att få en dialektalande kund att känna sig bekväm och nöjd (d.v.s. till gränsen mellan Vasa och Korsholm men inte över denna), och han anser att han medvetet använder dialektal Vasasvenska som en språklig resurs i sådana sammanhang. Liksom för M1968 verkar det vara viktigt för M1993 att inte använda dialektdrag som inte redan finns någonstans i Vasa. M1968 säger rakt ut att *då tappa ja min identtite:t*. Den stilistiska praxis i användningen av dialektdrag som informanterna här beskriver harmonierar med hur man inom den tredje vågens sociolingvistik ser på talarna – inte som passiva dialektbärare utan som aktörer, som medvetet kan använda språket på olika sätt för att positionera sig i sin sociala miljö (t.ex. Eckert 2012).

M1993 verkar också se Strandgatan som den prototypiska hemvisten för standardsvenskt språk i Vasa, och en äldre dam därifrån som den mest prototypiska talaren. Intressant är också att denna äldre dam inte förmodas acceptera att bli tilltalad på Vasasvenska i en kundbetjäningssituation, även om alla andra Vasabor förmodas gå med på det åtminstone i någon mån. Åtminstone enligt denna yngre informants upplevelse tycks det sålunda trots

³ Farbrodern är bosatt i Korsholm.

⁴ Bensinstationen ABC befinner sig på gränsen mellan Vasa och Korsholm söderut.

⁵ Stadsdelen Dragnäsbäck kallas ofta *Beckin* i Vasa med omnejd.

allt finnas gränser för toleransen mot Vasasvenskan hos Vasaborna. Det står emellertid klart att M1993 har en helt annan syn på den här frågan än de äldre M1957 och K1972 och alldeles särskilt K1958, som absolut inte tolererar Vasasvenska/Bäckssvenska utanför den närmaste kretsen. Samma K1958 har emellertid också ett mycket klivet förhållande till sin dialekt som för henne är ett socialt stigma, och kanske kan man säga att M1993 som representant för en yngre generation har ett mycket mera avslappnat förhållande till språket utan associationer till klass.

Beträffande informanternas upplevelse av att de varierar sin svenska i olika kontexter, kan jag inte bekräfta den med resultat från deras produktion, förutom av informanten M1957, som bandat sig själv tillsammans med två olika vänner och de facto hamnat i olika kluster beroende på samtalspartner. Tillsammans med den (manlige) vän som själv hamnade i kluster 4, pratade han enligt kluster 3. I samtalet med den (kvinnlige) vän som själv placerades i kluster 2, hamnade även han i kluster 2.

6. Sammanfattning med slutdiskussion

Målet med denna studie har varit att undersöka informanternas uppfattning om den språkliga variationen inom Vasasvenskan samt om hur denna variation kan förklaras. Dessutom ville jag jämföra resultaten med dem från min tidigare klusteranalys av ett samtalsmaterial från Vasa (Rabb 2014). Kan informanternas uppfattningar förklara klustren? Klusteranalysen visade en tydlig skillnad i språket mellan mina allra äldsta informanter och resten. Det mest standardspråkliga klustret och de två mest dialektala klustren bestod nästan uteslutande av pensionärer. Vidare visade klusteranalysen att de äldsta informanterna var splittrade enligt typ av utbildning/yrke, hemstadsdel samt kön.

Faktum är att de av mina informanter som tar upp den här frågan är inne på samma linje. Flera personer påpekar att äldre människors Vasasvenska uppvisar sociala skillnader, som dessutom är svåra att helt särskilja från de geografiska skillnaderna. Tanken är alltså att äldre människor med mera utbildning pratar *rent* och *vackert* och att de företrädesvis bor i Vasa centrum, med Strandgatan som prototypisk plats. De konkreta exempel som lyfts fram på sådana personer är alla kvinnor, ofta redan döda. Tanken tycks med andra ord vara att kvinnor pratar mer standardspråkligt än män, och att de dessutom pratade ännu mera standardspråkligt tidigare än de gör i dag.

På motsvarande sätt upplevs äldre människor ur lägre sociala grupper och från förorter, gärna från stadsdelarna Dragnäsbäck eller Gerby, prata mera dialektalt. Informanterna menar också att kvinnor och män i denna grupp

pratar på samma sätt. En person påpekade dessutom att de här personerna pratade ännu mera dialektalt tidigare än de gör nuförtiden. Flera drog slutsatsen att dagens Vasabor, åtminstone de yngre, pratar mer likadant än de äldre. Allt det här passar in på mina kluster.

Vad säger informanterna om yngre Vasabors svenska? Klusteranalysen visade att medelålders och yngre människor delades upp på främst två olika kluster (mer eller mindre dialektala), och att det var ganska svårt att klargöra vad personerna i ett visst kluster hade gemensamt, förutom språket. Informanterna menade också de facto att den sociala uppdelningen av språket inte verkar gälla yngre människor, utan att dessa snarare använder språket som resurs i det sociala samspelet. De pratar alltså mer eller mindre dialekt beroende på kontext, oberoende av sin utbildningsnivå, för att visa närhet till samtalspartnern, för att göra en (mer) dialektal person bekväm, eller för att visa självförtroende. Oförmåga att flexa språkligt ses nu som en negativ social signal. Också den geografiska platsen menar informanterna har tappat i betydelse, i och med att folk flyttar runt mera och att nya stadsdelar är socialt neutrala. I stället lyfte de fram fotbollens och andra grabbiga aktiviteter roll för männens Vasasvenska, så att män som spelar fotboll pratar mera dialektalt än andra män. Dessutom menar de att kvinnor i de här generationerna över lag pratar Vasasvenska i lägre utsträckning än män i samma ålder, eller i starkt mer begränsade kontexter.

Det som jag sammanfattningsvis ser i informanternas intervjusvar är att Vasasvenskan enligt dem har övergått från att vara en sociolekt eller en geografiskt baserad dialekt till att fungera som maskulint språk och/eller en språklig resurs. Hypoteserna från klusteranalysen förstärktes här av stödet från informanternas perception, och hypoteserna om fotbollens och könets roll, den sociala bakgrundens minskade betydelse och i stället den ökade användningen av språket som resurs (särskilt för män), alla dessa kunde med fördel undersökas i större material och med statistisk testning. Intervjuer tycks vara ett bra och t.o.m. nödvändigt komplement till denna typ av hypotesgenererande, kvantitativ undersökning. Informanternas tankar och analyser gick hela tiden åt samma håll (de som alls kommenterade saken) och gav en bild som i stort överensstämmer väl med resultaten från analysen av samtalsmaterialet. Det här ger resultaten trovärdighet. Miriam Meyerhoff betonade i sitt plenarföredrag vid konferensen ICLaVE 8 (2015), hur viktigt det är att såväl zooma ut från som in emot materialet, ”following the ebb and flow of individuals and groups within the entire dataset” och att därigenom beakta såväl makro- som mikronivån vid analysen. Det här har jag gjort genom att undersöka Vasasvenskan såväl genom klusteranalys (Rabb (2014) – makronivå som inbjuder till mikronivå genom att varje informant förblir

synlig i det resulterande trädigrammet – som genom djupintervjuer med enskilda individer i denna artikel (mikronivå).

Samtidigt bör man vara medveten om att olika typer av folklingvistiska undersökningar eller närliggande attitydundersökningar ofta ger olika eller delvis olika resultat. Såväl Preston (2015) som Soukup (2015) diskuterar hur flera olika metoder gärna får komplettera varandra, eftersom språkliga uppfattningar eller attityder inte är statiska. Man kunde således gärna komplettera min undersökning med hjälp av andra metoder för att komma åt Vasasvenskarnas språkuppfattningar. Till exempel kunde den sociala betydelsen hos olika typer av Vasasvenska undersökas genom lyssnartest. På samma sätt bör man även vara medveten om att klusteranalysens resultat inte nödvändigtvis går att generalisera till andra talare. Här skulle man sålunda också kunna komplettera med någon annan typ av undersökning av Vasasvenskars språkliga produktion.

När Eckert (2012) och Campbell-Kibler (2009, 2010) diskuterar perceptionsforskningens roll inom den tredje vågens sociolingvistik, verkar de trots allt främst tänka på den typ av perceptionsforskning där man i experiment-situationer undersöker hur människor reagerar på ett visst uttal, och vilka perceptioner som kan ligga bakom deras reaktion, d.v.s. att de vill undersöka perceptionen av vissa konkreta språkformer och på så vis komma åt den sociala värderingen av dessa. Åtminstone kommer deras exempel från denna typ av forskning. Med intervjumetoden får man i stället främst fram sådana uppfattningar som människorna själva är medvetna om att de har och aktivt har funderat på. I den här artikeln har jag dessutom fokuserat på vad informanterna säger om Vasasvenskan och sin egen språkliga variation i stort, inte på deras värdering av enskilda språkdrag.

Men forskning bör ske såväl på makronivå som på mikronivå. Perceptionsforskningen lämpar sig för båda nivåerna, och man kunde kalla studierna av perceptionen av vissa språkformer för perceptionsforskningens mikronivå, medan människors perception av språkmiljön i stort då i jämförelse utgör makronivån. Båda dessa behövs sannolikt för att föra sociolingvistiken framåt. Den tredje vågens sociolingvistik är särskilt intresserad av att analysera hur individer aktivt är med och skapar sin sociala miljö genom sina språkliga val (t.ex. Eckert 2011, 2012). Några av mina informanter lyfte också spontant fram denna aspekt och visar därmed hur den tredje vågens sociolingvistik inte bara är en abstraktion gjord av forskare, utan att den verkligen kan böttna i talarnas egna uppfattningar och i deras bild av språkmiljön. Andra uppfattningar som mina informanter gav uttryck för skulle snarast hänföras till den första vågens sociolingvistik, eftersom de lyfte fram åtminstone skenbart statiska grupper som enligt dem talar mer eller mindre dialektalt. För en närmare diskussion om de olika stilarnas

sociala betydelse, se vidare Rabb (2016). Forskning av perception av social betydelse på makronivå, tillsammans med undersökningar av samma individers produktion, kan tyckas vara ett lovande metodiskt grepp genom att informanterna då får tillfälle att själva ge sin syn på sin egen och språksamfundets språkliga variation.

Transkriptionsnyckel

ja:	lång vokal
(.)	paus
[...]	utelämnad passage (där informanten oftast sagt samma sak en gång till med lite andra ord)
[namn]	Kommentar från mig. Något har utelämnats för att bevara informantens anonymitet.
JA	ord som informanten själv betonat, högre röststyrka.
ja	tal med skratt i rösten
«ja»	förställd röst, t.ex. återgivet tal

Litteratur

- Agha, Asif. 2003. The Social Life of a Cultural Value. I: *Language & Communication* 23. S. 231–273.
- Campbell-Kibler, Kathryn. 2009. The Nature of Sociolinguistic Perception. *Language Variation and Change* 21:1. S. 135–156.
- Campbell-Kibler, Kathryn. 2010. Sociolinguistics and Perception. *Language and Linguistics Compass* 4:6 S. 377–389.
- Casasanto, Laura Staum, Grondelaers, Stefan och van Hout, Roeland. 2015. Got Class? Community-shared Conceptualizations of Social Class in Evaluative Reactions to Sociolinguistic Variables. I: Prikhodkine, Alexei och Preston, Dennis (red.), *Responses to Language Varieties. Variability, Processes and Outcomes*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. S. 159–173.
- Clopper, Cynthia G. och Pisoni, David B. 2006. Perception of Dialect Variation. I: Pisoni, David B. och Remez, Robert E. (red.), *The Handbook of Speech Perception*. Oxford: Blackwell. S. 313–337.
- Drager, Katie och Hay, Jennifer. 2012. Exploiting random intercepts: Two case studies in sociophonetics. *Language Variation and Change* 24(1). S. 59–78.
- Eckert, Penelope. 2008. Variation and the indexical field. I: *Journal of Sociolinguistics* 12(3). S. 453–476.
- Eckert, Penelope. 2011. Where does the Social Stop? I: Gregersen, Frans m.fl. (red.), *Language Variation – European Perspectives III: Selected Papers from the 5th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 5)*, Copenhagen, June 2009. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. S. 13–29.
- Eckert, Penelope. 2012. Three waves of variation study. The emergence of meaning in the study of variation. *Annual Review of Anthropology* 41:87–100.

- Ehrström, Peter. 2010. Från bomull till kunskapsindustri. En lokalitets- och restruktureringsundersökning av stadsdelen Brändö, Vasa. Vasa: Scriptum.
- Erola, Jani. 2010. Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa. I: Erola, Jani (red.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus. S. 27–44.
- Evans, Bronwen och Iverson, Paul. 2007. Plasticity in Vowel Perception and Production: A Study of Accent Change in Young Adults. *Journal of the Acoustical Society of America* 121:6 S. 3814–3826.
- Fridland, Valerie och Kendall, Tyler. 2012. Exploring the Relationship between Production and Perception in the mid front Vowels of U.S. English. *Lingua* 122:7. S. 779–793.
- Garrett, Peter. 2005. Attitude measurement. I: Ammon, Ulrich m.fl. (red.), *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 1251–1260.
- Gunnarsdotter Grönberg, Anna. 2004. Ungdomar och dialekt i Alingsås. *Acta Universitatis Gothoburgensis*. Göteborg.
- Haapamäki, Saara och Kvarnström, Sarah. 2014. Svenskan i Helsingfors och Åbo ur ett folkdialektologiskt perspektiv. I: Lindström, Jan m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 33*. Helsingfors: Nordica Helsingiensia 37. S. 109–118.
- Haapamäki, Saara och Wikner, Sarah. 2015. Att undersöka lyssnares perception av regional variation. *Folkmålsstudier* 53. S. 35–77.
- Johnstone, Barbara, Andrus, Jennifer och Danielson, Andrew E. 2006. Mobility, Indexicality, and the Enregisterment of 'Pittsburghese'. I: *Journal of English Linguistics* 34. 5.77-104.
- Labov, William. 1966. *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Lees, Loretta, Slater, Tom och Wyly, Elvin. 2008. *Gentrification*. New York–London: Routledge.
- Lorr, Maurice. 1983. *Cluster Analysis for Social Scientists*. San Fransisco–Washington–London: Jossey-Bass.
- Meyerhoff, Miriam. 2015. The Large and the Small of it: Big Issues with Smaller Samples in the Study of Language Variation. Plenarföredrag på konferensen The 8th International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 8), Leipzig, maj 2015.
- Mielikäinen, Aila och Marjatta Palander. 2014. Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Moisl, Hermann. 2015. Cluster analysis for corpus linguistics. *Quantitative linguistics* 66. Berlin–Munich–Boston: De Gruyter Mouton.
- Mægaard, Marie. 2007. Udtalevariation og -forandring i københavnsk : en etnografisk undersøgelse af sprogbrug, sociale kategorier og social praksis blandt unge på en københavnsk folkeskole. København: C. A. Reitzels Forlag.
- Nilsson, Jenny. 2015. Dialect accomodation in interaction. Explaining dialect change and stablility. *Language & Communication* 41:6–16.
- Palander, Marjatta. 2011. Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset. Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Preston, Dennis R. 1986. Five Visions of America. *Language in Society* 15:221–240.

- Preston, Dennis R. 1994. Content-oriented discourse analysis and folk linguistics. *Language Sciences* 16:2. S. 285–330.
- Preston, Dennis R. 2010. Perceptual Dialectology in the 21st Century. I: Anders, Christina Ada, Hundt, Markus och Lasch, Alexander (red.), *Perceptual Dialectology. Neue Wege der Dialektologie*. Berlin–New York: De Gruyter. S. 1–29.
- Preston, Dennis R. 2011. Methods in (Applied) Folk Linguistics. Getting into the Minds of the Folk. *AILA Review* 24:15–39.
- Preston, Dennis R. 2013. The Influence of Regard on Language Variation and Change. *Journal of Pragmatics* 52:93–104.
- Preston, Dennis R. 2015. Does language regard vary? I: Prikhodkine, Alexei och Preston, Dennis (red.), *Responses to Language Varieties. Variability, Processes and Outcomes*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. S. 3–36.
- Rabb, Viveca. 2007. Genuskongruens på reträtt. Variation i nominalfrasen i Kvevlaxdialekten. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Rabb, Viveca. 2011. Faktisk och upplevd användning av grammatiskt genus. I: Edlund, Lars-Erik m.fl. (red.), *Studier i dialektologi och sociolingvistik. Föredrag vid nionde nordiska dialektologkonferensen i Uppsala 18–20 augusti 2010*. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. S. 229–236.
- Rabb, Viveca. 2014. Dialektvariation i Vasa. I: Lindström, Jan m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 33*. Helsingfors: Nordica Helsingiensia 37. S. 372–382.
- Rabb, Viveca. 2015. Standard eller dialekt? Några nedslag i modern Vasasvenska. I: Lönnroth, Harry och Laukkanen, Liisa (red.), *Vasa som språkgemenskap. Perspektiv på den tvåspråkiga stadens flerspråkighet*. Vasa: Vaasan yliopiston julkaisu: Tutkimuksia 304. S. 24–40.
- Rabb, Viveca. 2016. Från landsbygdsdialekter till Vasasvenska. Tecken på dialektutjämning och registrering av en stadsvarietet i fyra steg. *Språk och stil* 26. S. 38–68.
- Rabb, Viveca. 2017. Uppfattningar om Vasasvenskans kännetecknande språkdrag inne i och utanför staden: en diskussion om *salience*. I: Östman, Jan-Ola m.fl. (red.), *Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10*. Helsingfors: Nordica Helsingiensia 48. *Dialektforskning* 5. S. 245–256.
- Røsstad, Rune. 2008. Den språklege røynda. Ein studie i folkelingvistik og dialektendring frå austre Vest-Agder. Oslo: Novus.
- Røyneland, Unn. 2004. Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset. Oslo.
- Sarnoff, Irving. 1970. Social Attitudes and the Resolution of Motivational Conflict. I: Jahoda, Marie och Warren, Neil (red.), *Attitudes*. Harmondsworth: Penguin. S. 279–284.
- Silverstein, Michael. 2003. Indexical Order and the Dialectics of Sociolinguistic Life. I: *Language & Communication* 23. S. 193–229.
- Soukup, Barbara. 2015. Mixing methods in the study of language attitudes: Theory and application. I: Prikhodkine, Alexei och Preston, Dennis (red.), *Responses to Language Varieties. Variability, Processes and Outcomes*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. S. 55–84.
- Teinler, Jannie. 2016. Dialekt där den nästan inte finns. En folklingvistisk studie av dialektens sociala betydelse i ett standardspråksnära område. *Skrifter utgivna av*

- Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 98. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.
- Thelander, Mats. 1979. Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal I–II. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Trudgill, Peter. 1974. *The Social Differentiation of English in Norwich*. London: Cambridge University Press.
- Vaattovaara, Johanna. 2009. Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wikner, Sarah. 2014. Svenskan i Helsingfors ur talarnas perspektiv. *Puhe ja kieli* 34:3 S. 119–137.